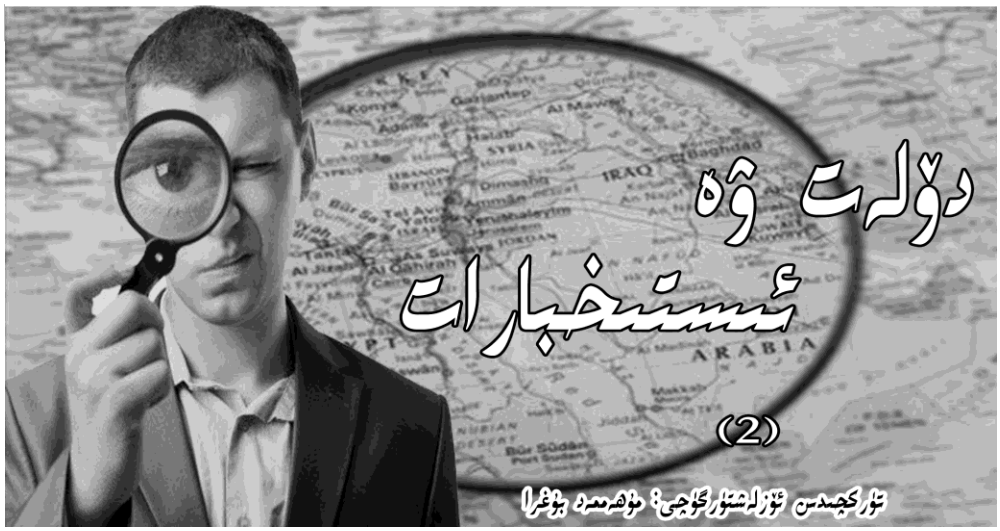

ئىستىخباراتنى تېخمۇ ئىنچىكە تەھلىل قىلغانسېرى ئۇنىڭ باشقا ئالاھىدىلىكلىرى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. دىنىي كىشىلەرنىڭ قارىشىچە، ئىستىخبارات "خەلقىگە ئاشكارىلانمىغان ئۇچۇر ۋە بۇ ئۇچۇرلارنىڭ ئاز بىر قىسمىغا ئاساسلىنىپ ئېلىپ بېرىلغان ئانالىزلارنىڭ سىياسىي قارار چىقارغۇچىلار ياكى ھۆكۈمەتتىكى باشقا كىشىلەر ئۈچۈن ھازىرلانغانلىرىدۇر. ئىستىخباراتنى پەرقلىق قىلغىنى يوشۇرۇن توپلانغان ئۇچۇرلارنى قوللىنىش ۋە قارار چىقارغۇچىلارنىڭ تەلەپلىرىنى دەرھال يۈز بېرىدىغان ئىشتەك قىلىپ تەييارلىشىدۇر."
(CFR, copi.com)

بۇ تەبىردە ئىستىخبارتنىڭ دائىرىسىنى كىچىكلىتىپ، ئىستىخباراتتا ئىشلىتىلىدىغان ئۇچۇرلارنىڭ ھېچبولمىغاندا بىر قىسمىنىڭ يوشۇرۇن بولۇشى كېرەكلىكى تەكىتلەنگەن، لېكىن ئەمەلىيەتتە بۇ مەجبۇرىيەت ئەمەس، بۇگۈنكى كۈندە ئىستىخبارات ناھايىتى ئاشكارا مەنبەلەردىن ئۇچۇر توپلىماقتا.

يېغىنچاقلىغاندا، ئىستىخبارات ھەرخىل پىلاندىكى سىياسەتلەرنى يولغا قويۇش ۋە مىللى سىياسەتنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتىدە بارلىق ئاشكارا، يېرىم ئاشكارا ۋە مەخپى مەنبەلەردىن ھەرخىل ئۇسۇللار ئارقىلىق قولغا كىرگۈزۈلگەن تۇرلۈك مەلۇمات ۋە ئۇچۇرلارنى توپلىغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ مۇھىملىق ۋە ئىشەنچلىكلىك دەرىجىسىگە ئاساسەن تۇرگە ئايرىش، سىلىشتۇرۇش، ئانالىز قىلىش نەتىجىسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن بىلىمدۇر.

ئابرام شۇلسكى (Abram Shulsky)نىڭ "ئىستىخبارات ھەرخىل سىياسىي، ئىقتىسادى، ئىجتىمائى ۋە ئەسكىرى ۋەقەلەرنى چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى ئالدىن مۆلچەرلەشنى مەقسەت قىلغان ئۇنۇمۇرسال ئىجتىمائي پەندۇر" دېگەن تەبىرى ئىستىخباراتقا بېرىلگەن ئەڭ ياخشى تەبىرلەردىن بىرى.
(ھېرمان116 :1996)

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان تەبىرلەرگە

ئەۋلاد كورۇپېنسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئاساسلانغاندا، ئىستىخباراتنىڭ مەقسىتى رەقىپ دۆلەت، قۇرۇلۇش ياكى گوروھنىڭ

ئا) مەۋجۇت ۋە مەۋجۇت بولۇشى مۇمكىن بولغان رەقىپنىڭ قىسقا ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك نىيەتلىرىنى

ب) قىسقا ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك نىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قانداق تەدبىرلەرنى ئالغانلىقىنى

س) بۇ تەدبىرلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىقتىدارىنىڭ بار يوقلىقىنى ئېنىقلاپ چىقىشتۇر. (شەنەل، 23 ـ 22 :1997)

يۇقىرىدىكى جەريانىنى كونكرېت مىسال ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ باقايلى:

ئا) يۇنان ئىستىخباراتى تۈركىيەنىڭ قىبرىستىكى ئاساسلىق مەقسىتى توغرىسىدا يۇنانىنىڭ قىبرىسنى قوشۇۋېلىشىغا قارىتا پارچىلاش ئارقىلىق جاۋاب بېرىدىغانلىقىدەك ئانالىزنى 1963 ـ ۋە 1967 ـ يىللىرىدا قىلغان بولۇشى كېرەك.

ب) تۈركىيەنىڭ 1963 ـ ۋە 1967 ـ يىللىرىدا تۈركىيەنىڭ بۇنداق ئىقتىدارىغا ئىگە ئەمەسلىكى ئوتتۇرىغا چىققان. ئەمما تۈركىيە 1967 ـ يىلىدىن بېرى تۈركىيە بىر تەرەپتىن ئايرىش يولىنى بەرپا قىلىشقا باشلىغان، يەنە بىر تەرەپتىن ئايرىش بىرلەشمىلىرىنى قۇرۇشقا باشلىغان.

س) 1970 ـ يىللاردا ئاتېنا ئەنقەرەنىڭ مەقسىتى بىلەن ۋاستىسى ئارىسىدا ماسلىق بارلىقىنى بىلىپ بولغان بولۇشى كېرەك. يەنە بىر ئېھتىماللىق ئاتېنانىڭ بۇنى ئېنىقلىمىغانلىقى ياكى ئېنىقلىغان بولسىمۇ، تۈركىيەنىڭ ئايرىشىنى ئېلىپ بارمايدىغانلىقىغا ئىشەن بولۇشىدۇر.

يۇقىرىقىلارغا ئاساسلانغاندا ئىستىخباراتنىڭ تۆۋەت ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى بولىدۇ:

1) ستراتېگىيىلىك ھۇجۇمغا ئۇچراشنى توسۇش

2) ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇلچەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش.

3) سىياسەت ئوتتۇرىغا قويۇشقا ياردەمچى بولۇش

4) بىر دۆلەتنىڭ ئۇچۇرلىرى، ئىھتىياجلىرى ۋە ئۇسۇللىرىنى يوشۇرۇش. (لوۋېنتال 5 ـ 2 :2000)

1) ھېچقانداق ھۆكۈمەت ستراتېگىيىلىك ياكى تاكتىكىلىق ھۇجۇمغا ئۇچراشنى خالىمايدۇ. بۇ يەردە ستراتېگىيىلىك ھۇجۇمنى ئىزاھلاشقا توغرا كېلىدۇ. ئامېرىكا ئەدەبىياتىدا ھۇجۇم ئۇچۇن "ھاڭ ـ تاڭ قېلىش' مەنىسىدىكى سۆز قوللىنىلىدۇ. بەزى تۈرك ئىستىخباراتچىلىرىنىڭ قارىشىچە، بىر ھەرىكەتنىڭ ھۇجۇم ھېسابلىنىشى ئۈچۈن ئەڭ ئاخىرقى مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولۇشى كېرەك. ئەمما بۇ ماقالىدا ھۇجۇم بىلەن ھاڭ ـ تاڭ قېلىش ئوخشاش مەنىدە ئىشلىتىلىدۇ، بەزىدە پەقەتلا ھاڭ ـ تاڭ قېلىش ئۇقۇمى بىلەنلا كۆپايىلىنىمىز.

مەسىلەن: بىر كۈنى ئەتىگەن ئورنىمىزدىن تۇرغاندا ئاراڭ دېڭىزىدىكى بارلىق ئاراللارنىڭ يۇنان ئارمىيىسى تەرىپىدىن قورشالغانلىقىنى، يۇنان دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ئاق دېڭىز ۋە ئادالار

دېڭىزغا تۇرك دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ ھەربىكەت قىلىشىغا ئىمكانىيەت بەرمىگۈدەك دەرىجىدە زىچ ئورۇنلاشقانلىقىنى كۆرسەك ۋە ئوخشاش بىر كۈندە ئاتىنانىڭ قۇرۇقلۇق سۈيىنى 12 مىلغا چىقارغانلىقىنى ئالقىلىساق، بۇ تۇركىيەگە قىلىنغان ستراتېگىيىلىك ھۇجۇم بولىدۇ.

2) كىشىلەر كۈنلۈك، ئايلىق ياكى ئەڭ ئۇزۇن بولغاندا بىر نەچچە يىللىق نىشان بىلەن ياشىسا، دۆلەتلەر 5 ـ 10 يىللىق، ھەتتا بەزىلىرى 30 ـ 50 يىللىق نىشانلار بىلەن ئىدارە قىلىنىدۇ. بۇنداق باشقۇرۇش پەقەت ستراتېگىيىلىك ئىستىخبارات بىلەنلا (يەنى، كەلگۈسىگە مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇرلارنى توپلاش ۋە كەلگۈسىنىڭ تاساددىپىيلىقتىن خالى ھالدا شەكىللىنىشى ئۈچۈن تىرىشىش ئارقىلىقلا) ئەمەلگە ئاشىدۇ.

3) ئىستىخباراتنىڭ ھەممىسى ئۇزاق مۇددەتلىك بولماستىن، بەلكى كۈنلۈك، يىللىق ئىستىخباراتلارمۇ سىياسەتنىڭ شەكىللىنىش جەريانىغا تۆھپە قوشالايدۇ.

4) ئىستىخبارات باشقىلارغا مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇرلارنى توپلىغاندا باشقىلارنىڭ ئۇچۇر توپلىشىنى توسۇشقا تىرىشىدۇ.

ئىستىخبارات ئۇقۇمىنى ئادەتتە تۆتكە ئايرىشقا بولىدۇ:

1) بىلىم مەنىسىدىكى ئىستىخبارات

2) جەريان سۈپىتىدىكى ئىستىخبارات

3) ۋەزىپە سۈپىتىدىكى ئىستىخبارات

4) گورۇھ سۈپىتىدىكى ئىستىخبارات

بىلىم مەنىسىدىكى ئىستىخبارات مەلۇم بىر مەلۇمات ياكى ئۇچۇر بولۇشى مۇمكىن. جەريان سۈپىتىدىكى ئىستىخبارات ئۇچۇرنىڭ توپلىنىشى، ئېنىقلىنىشى، باھالىنىشى ۋە تارقىتىلىشىدىن تەشكىل تاپقان ئىستىخبارات ھالقىسىدىن ئىبارەت. (جونسون 4 :1989) ۋەزىپە سۈپىتىدىكى ئىستىخبارات ئىستىخباراتنى ئېلىپ بېرىش مەقسىتى ۋە ئېلىپ بېرىلغان يۇشۇرۇن ھەربىكەتلەرنىڭ ئولتۇرۇپ ئانالىز قىلىنىشىغچە بولغان خىزمەتنى كۆرسىتىدۇ. گورۇھ مەنىسىدىكى ئىستىخبارات بولسا يۇقىرىدىكى بارلىق ھەربىكەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئورگاننى كۆرسىتىدۇ. (شەنەل 31 :1997)

ئۇچۇر، جەريان، گورۇھ ۋە ۋەزىپە يېغىش شەكلىدە تۆت كاتېگورىيەگە ئايرىلغان ئىستىخبارات روي گودسون **Roy (Godson)** نىڭ قارىشىچە ئۇچ جەريانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1) يېغىش، ئانالىز قىلىش، ئىشلەپچىقىرىش ۋە تارقىتىش جەريانلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىستىخبارات چاقپەلىكىنىڭ باشقا ھۆكۈمەت، سىياسىي پارتىيە، گورۇھ، ئارمىيە، كىشىلەرگە مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇرلارنى توپلىشى؛

2) باشقا ھۆكۈمەتلەرنىڭ مۇشۇنداق ھەربىكەتلىرىنى ئۇنۇمسىز ھالەتكە چۈشۈرۈشى؛

3) باشقا ھۆكۈمەت ۋە گۇرۇپپىلارنىڭ ـ ھەربىكەتلىرىگە تەسىر

ئەۋلاد كورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كۆرسىتەلەيدىغان يېپىق ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىشى.

يوشۇرۇن ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۇچۇر توپلاش - يوشۇرۇن ئىنسانىي ئىستىخبارات (يەنى، جاسۇسلۇق) ياكى تېخنىكىلىق ئىستىخبارات ئۇسۇلىنى قوللىنىش ئارقىلىق ئۇچۇر مەلۇمات توپلاشنى كۆرسىتىدۇ.

بۇ ئۇچ جەريان ئىستىخباراتنىڭ تۆت ئاساسلىق ئالاھىدىلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇلار يوشۇرۇن ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۇچۇر توپلاش، قارشى ئىستىخبارات، ئانالىز ۋە يېپىق ھەرىكەتتىن ئىبارەت.

قارشى ئىستىخبارات - باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئىستىخبارات پائالىيەتلىرىنى بىلىش، ئۇنى ئۇنۇمسىز ھالغا كەلتۈرۈش ۋە يوقىتىشنى ئۆزگەرتىش ھەرىكەتلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

ئانالىز - توپلانغان مەلۇماتلارنى باھالاش ئارقىلىق ئىستىخباراتقا ئايلاندۇرۇش جەريانىنى كۆرسىتىدۇ.

يېپىق ھەرىكەت - چەتئەلدىكى ياكى دۆلەت ئىچىدىكى سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي، پسىخولوگىيىلىك ۋە ئەسكەرىي ھەرىكەتلەرگە يوشۇرۇن تەسىر كۆرسىتىش پائالىيىتىدۇر. (گودسون 325 :1995)

گوروھ، جەريان، ۋەزىپە ۋە ئۇرۇچ توپلاش جەھەتتىن مۇۋەپپەقىيەتلىك بىر ئىستىخباراتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ياكى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئۇچۇر توپلاش ۋە يېپىق ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش ئۇچۇن كېرەكلىك بولغان نوقتىلارنى تۆۋەندىكىچە يېغىنچاقلىغلى بولىدۇ:

1) مۇۋاپىق تۇزۇلگەن ۋە سېستىمىلىق جەريان

2) تەرتىپلىق مەشغۇلات

3) ئېنىق ئايرىلغان ۋەزىپە (مىكدوۋېل 16)

يۇقىردا تىلغا ئېلىنغان ئالاھىدىلىكلەر مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىستىخبارات جەريانى ئۇچۇن شەرتتۇر. بۇ ئالدىنقى شەرتلەر ھازىرلانماي تۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەتلىك ۋە ئۇنۇملۇك ئىستىخبارات ئېلىپ بېرىش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىستىخباراتتا بولۇشقا تېگىشلىك باشقا ئالاھىدىلىكلەرمۇ مەۋجۇت. ئىستىخبارات پائالىيىتى ئۆزلۇكسىز، كەسكىن، تۇغرا، ئىلاستىك، يېڭىلىقچى، شۇبھىلىنەرلىك، كەلگۇسىنى مەركەز قىلغان، كەسىپي بولۇشقا تېگىشلىك پائالىيەتتۇر. (شەنەل38 :1997) تۆۋەندە بۇ پرىنسىپلار ئايرىم ئايرىم تەھلىل قىلىندۇ.

1. ئىستىخباراتنىڭ ئاساسلىق پرىنسىپلىرى

مۇۋەپپەقىيەتلىك بىر ئىستىخبارات جەريانى چوقۇم مەلۇم پرىنسىپتا ئىزچىل چىڭ تۇرغان بولۇشى كېرەك. بۇ ئاساسلىق پرىنسىپلار تۆۋەندىكىچە:

ئا) ئىستىخبارات سىياسى تەييارلىقنىڭ ئاساسلىق مەقسىتى بولغانلىقى ئۇچۇن ئامالنىڭ بارىچە سۇرئەتلىك بولۇشى كېرەك. بۇ يەردىكى سۇرئەت كەلمىسىدە سىياسەت ئوتتۇرىغا چىقىرىش ئۇچۇن كېرەكلىك ۋاقىتنى تەمىن ئېتىش ئۇچۇن

ئۇچۇرلارنىڭ ۋاقتىدا يەتكۈزۈلۈشى كېرەكلىكى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ۋەقەلەرنىڭ ئارقىسىدا قالغان ئىستىخباراتنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق. يەنە بىر جەھەتتىن، دەل ۋاقتىدا، توغرا ئىستىخبارات قىلىش قىيىن. بۇنداق ئەھۋالدا ئىستىخباراتچى بۇ تۈپەيلى كىپلىش ئېھتىمالى بولغان خەتەر ۋە پۇرسەتلەر توغرىسىدا قارار چىقارغۇچىلارنى ئاگاھلاندۇرۇشى كېرەك. ئىستىخباراتتىكى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك ئىستىخبارات ئېلىپ بارمىغانلىقتىن ئەمەس، بەلكى توغرا ئىستىخباراتنىڭ ۋاقتىدا، توغرا ئادەمگە يەتكۈزۈلمەسلىكىدىن كېلىپ چىقىدۇ. (دوگلاس بىلەن گوددېن 65 :1995)

ب) كەسكىنلىك پرىنسىپى

سىياسەتچىلەرنىڭ ئىككىلەنمەيلا قارار چىقىرالىشى ئۈچۈن ئىستىخبارات مۇمكىنقەدەر كەسكىن بولۇشى كېرەك. ئىستىخبارات دوكلاتىنىڭ كەسكىن بولۇشى ئۈنۈڭ بۇ ئىش چوقۇم يۈز بېرىدۇ، دېيىشىنى كۆرسەتمەيدۇ، بەلكى ئىستىخبارات دوكلاتىدە يۈز بېرىشكە تېگىشلىك ئېھتىمالىلقلار ئوچۇق تىلغا ئېلىنىشى كېرەك. يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى يۇقىرى بولغان، ئازراق بولغان، يۈز بېرىشى ناتايىن بولغان ئېھتىماللىقلار رەت تەرتىپى بويىچە بېرىلىشى كېرەك. يەنە بىر جەھەتتىن گۇمان نەزىردە تىلغا ئېلىنغان، كەسكىن بولمىغان "مۇنداق بولۇشى مۇمكىن، مۇنداق بولۇشمۇ مۇمكىن، بۇ ۋاقىتتا بولۇشمۇ، باشقا ۋاقىتتا بولۇشمۇ، بولماسلىقمۇ مۇمكىن" دېگەندەك شەكىلدىكى ئىستىخبارات دوكلاتىنىڭ قارار چىقىرىشتا ھېچقانداق ياردىمى بولمايدۇ. ئىسرائىلىيەنىڭ ئەسكىرىي ئىستىخباراتىنىڭ قوماندانى ئەلى زەرئىا **(Eli Zeria)** 1973 ـ يىلى ئەرەب ـ ئىسرائىلىيە ئۇرۇشىدىن قىسقا مۇددەت بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويغان ئانالىزىدا ئەرەبلەرنىڭ ھۇجۇم قىلىش ئېھتىماللىقىنىڭ 45%، ھۇجۇم قىلماسلىق ئېھتىماللىقىنىڭ 55% ئىكەنلىكىنى ئېيتقان ۋە ئىسرائىلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ "ئەرەبلەر ھۇجۇم قىلارمۇ؟" دېگەن سوئالىغا كەسكىن جاۋاب بەرگەن. نەتىجىدە ئىسرائىلىيە تەييارلىقسىز ھالەتتە ھۇجۇمغا ئۇچرىغان ئىدى. (دوگلاس 241)

س) توغرىلىق پرىنسىپى

ئىستىخبارات توغرا بولۇشى كېرەك. توغرا بولمىغان ئىستىخبارات خاتا ئۇچۇرلارنىڭ شەكىللىنىشى ۋە خاتا قارارلارنىڭ چىقىرىلىشىغا سەۋەب بولۇپ، مىللى پالاكەتلەرنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. ئامېرىكا ئىستىخبارات كۇرسلىرى **National Intelligence Course Textbook,** دا ئىشلىتىلىدىغان **(NIC)** **Joint Military Intelligence Training Center 1999"** ناملىق كىتاب خاتا ئىستىخباراتنىڭ ئىستىخباراتنىڭ بولمىغانلىقىدىنمۇ ياماق ئىكەنلىكىنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر مىسال ئېلىپ چۈشەندۈرىدۇ. ئوسمانلى ئىستىخبارات ۋىنتسىيەدىكى بارۇت زاۋۇتىدا يۈز بەرگەن بىر پارتلاش نەتىجىسىدىن ۋىنتسىيەنىڭ ئۇرۇشقا

ئەۋلاد كورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھازىرلىنىۋاتقانلىقىدەك يەكۈننى چىقارغان ۋە ۋىنتسىيەگە بىر ئۇلتىماتوم بەرگەن. ئەمەلىيەتتە ئوسمانلى ئارمىيىسىنىڭ ئۆزىگە ھۇجۇم قىلىشىنى مۆلچەرلەپ بولغان ۋىنتسىيە پارتلاشتا پەقەتلا تۆت كىمىدىن ئايرىلىپ قالغان. ۋىنتسىيە ياۋروپا ۋە باشقا دۆلەتلەردىن ياردەم ئېلىپ، ئوسمانلى ئارمىيىسىنى 1571 - يىلىدا چوڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقان.

د) ئىستىخبارات مەقسىتىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك.

ئىستىخبارات توپلاشقا ئوخشاش قىممەتلىك ۋە تېز سۈرئەتتە قىلىشقا تېگىشلىك خىزمەتتە ھەرخىل مەنبەنى ئىسراپچىلىقسىدىن يىراق تۇرۇشى كېرەك. ئانالىزچى تېزراق نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن پەقەت نەتىجىگە ئېرىشتۇرەلەيدىغان ماتېرىيالنىلا تەھلىل قىلىپ، مەسىلىنى ھەل قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئىستىخباراتنى شەكىللەندۈرۈشى كېرەك. يېغىنچاقلىغاندا، ئىستىخبارات دەل، تېوغرا، مەقسىتىگە ئۇيغۇن ۋە ۋاقتىدا بولغاندىلا ئاندىن پايدىلىق بولىدۇ.

ئې) ئىستىخباراتنىڭ نەتىجىسى ۋەقەلەرنىڭ ئۆزگىرىشى ياكى يېڭى مەلۇماتنىڭ كېلىشى بىلەن ئۆزگىرەلەيدىغان ماسلىشىشچانلىقىغا ئىگە بولۇشى كېرەك.

ئىستىخبارات تۈغما ئىقتىدارغا ئەمەس، بەلكى ھادىسىلەرنىڭ راۋاجلىنىشىغا ماس كېلىدىغان يېڭىلىق يارىتىشچانلىقىغا ئىگە زېھىن ۋە تېخنىكىلارغا تايىنىشى كېرەك. ئىستىخباراتچى مەلۇماتلارنىڭ ئۆزگىرىشىگە ماس ھالدا ئىستىخباراتنى ئۆزگەرتەلەيدىغان بولۇشى كېرەك.

بىلىمەي تۇرۇپ قارار چىقارغىلى بولمايدۇ، ئەمما ئىستىخباراتتا بىلىش بىلەن بىرگە يەنە تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارىمۇ مۇھىم. چۈنكى ئىستىخباراتچى ناھايىتى كەمچىل مەلۇماتلارغا ئاساسلىنىپ قارار چىقىرىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئىستىخباراتچىنىڭ ئالدىدا بارلىق قىسىملىرى تولۇق بولمىغان، بەلكىم ھېچقاچان تولۇق بولمايدىغان قوراشتۇرۇش تاختىسى بولىدۇ. ئىستىخباراتچى ئۈنۈمدىكى پارچىلارنىڭ كەملىكىگە قارىماي، ئۇنى قوراشتۇرۇپ چىقالىشى كېرەك. ئۇنىڭ بۇنى قىلالىشى ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان بىردىنبىر يول ئۇنىڭ قولىدا تۇرغان نەرسىدىنمۇ كۆپرەك نەرسىنى ئويلىيالىشىدۇر.

ف) ئىستىخباراتقا يېڭىلىق يارىتىشچانلىقىغا ئىگە زېھىن ۋە تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارى بولۇشى كېرەك.

گ) ئىستىخباراتتا ھەممە ئىش كۆرۈنگىنىدەك بولغان بولسا ئىدى، ئىستىخباراتقا ھاجەت قالمىغان بولاتتى.

ئىستىخباراتچى گۇمانخور بولۇشى كېرەك. قولىدىكى مەلۇمات ۋە ھادىسىلەرنى يېڭىلىق يارىتىشچانلىقىغا ئىگە بىر گۇمان بىلەن تەھلىل قىلىشى كېرەك. (شەنەل 99 - 98)

خ) ئىستىخباراتتا پەقەت نۆۋەتتىكى تەھدىت ۋە پۇرسەتلەر توغرىسىدىلا ئۇچۇر

توپلاش بىلەن كۇپايىلەنمەسلىك كېرەك.

ئىستىخبارات پەقەت كۇنىدىلىك سىياسەت ياكى پۇرسەت، مەنپەئەتلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىستىخبارات ئېلىپ بېرىش بىلەنلا كۇپايىلەنمەسلىكى، سىياسىي قارار چىقارغۇچىلار نۆۋەتتە ۋە يېقىندا تەلەپ قىلمايدىغان ئۇچۇرلارنىمۇ ئىستىخباراتنىڭ دائىرىسىگە كىرگۈزۈشى كېرەك. پەقەت مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن ئۇچۇر لازىم بولغاندا دەرھال تەمىنلىگىلى بولىدۇ.

ئى) ئىستىخبارات باشقا نەرسە ئورنىنى باسالمايدىغان كەسپىي جەريانىدۇر.

ئىستىخبارات تەمىنلىگەن ئۇچۇرنى قوراللىق قىسىملار، ئۇنىۋېرسىتېتلار، مېدىئالار، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە ئوخشاش ئورگانلارنىڭ بەرپا قىلالىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ گۇرۇپلار ئىستىخباراتنىڭ ئانالىزىغا تۆھپە قوشالىشى مۇمكىن. ئەمما يۇقىرى سەۋىيەدىكى ئىستىخبارات پەقەت شۇ ئىش ئۈچۈن مەخسۇس تەربىيەلەنگەن خىزمەتچىلەر ۋە ئۇ خىزمەتچىلەردىن تەشكىللەنگەن تەشكىلات تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ج) ئىستىخبارات سىياسىي ئوبىكتىپلىق پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشى كېرەك.

مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىستىخبارات جەريانى دۇرۇسلۇقتىن ئايرىلالمايدۇ. ئىستىخباراتچى سىياسەتچى ياكى قارار چىقارغۇچى ئەمەس. ئۇنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى دورۇسلۇق بىلەن ئادا قىلىشى مۇمكىنقەدەر ئوبىكتىپ بولۇش ۋە ئانالىزلارنى تاراتقۇلوگىيە دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ قويماسلىققا باغلىقتۇر. (Betts& Mahhken, 2003: 59 ـ 79)

ك) ئىستىخبارات ئۆزىنى بېغىشلاشنى شەرت قىلىدۇ.

ئىستىخباراتچى ئۆزىنى بېغىشلىيالايدىغان شەخس بولۇشى كېرەك. ئىستىخباراتچى ئۆزىنى دۆلىتى، تەشكىلاتى ۋە مىللىتىنىڭ نىشانىغا بېغىشلىشى كېرەك.

ل) ئىستىخبارات ئىزچىل يېڭىلىقچى تەلەپ قىلىدۇ.

ئىستىخباراتچى "يېڭىلىقچى" بولۇشى، ئىزچىل تۇرده تېخنىكا ياكى ئىستىخبارات تېخنىكىلىرىنىڭ پىشىده بولۇشى، ئۆزىنى قىلتۇاتقان ئىستىخباراتنىڭ تېمىسى توغرىسىدا يېتىلدۇرۇشكە تىرىشىشى كېرەك. ئىستىخبارات مۇكەممەللىك ئۇستىده ئىزدىنىش بىلەن زىچ باغلىنىشلىقتۇر

م) ئىستىخبارات يەككىنىڭ ئىشى ئەمەس، بەلكى كوللېكتىپنىڭ ئىشىدۇر.

ياخشى ئىستىخبارات پەقەت بىر كوللېكتىپنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدىلا ئاندىن رويابقا چىقىدىغانلىقىنى ئەسته تۇتۇش لازىم.

ن) ئىستىخبارات بىر گوروھنىڭ ئىشىدۇر.

ئىستىخبارات مەنبەسى، ۋەزىپە ئايرىلىشى، ئىقتىدارلىرى ئېنىق بەلگىلەنگەن خىزمەتچىلەر تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئەۋلاد كورۇپېنسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئىستىخبارات بىر دۆلەتنىڭ ۋە مىللەتنىڭ مىللىي مەنپەئەتىنىڭ ئەڭ يۇكسەك دەرىجىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى، مىللەتكە كېلىدىغان ھەرخىل تەھدىتنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشى، مىللەتنىڭ ئالدىدىكى پۇرسەتلەرنى بايقىيالىشى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدۇ ۋە مىللى پەلسەپەگە تايىنىدۇ. ئىستىخبارات مىللى ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن «دوست ئىستىخبارات» لاردىن ئالغان ئۇچۇرلار ھەرقانداق ۋاقىتتا مىللى ئىستىخباراتنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ ۋە مىللەتنى مەقسىتىگە يەتكۈزەلمەيدۇ.

ئو) ئىستىخبارات (دۆلەت ئىستىخباراتى) مىللى پەلسەپەگە تايانغان ئىستىخباراتتۇر.

بەزى ئوقۇم جەھەتتىكى چېگىشلىكمۇ ئىستىخباراتنىڭ تۇغرا چۈشىنىلىشىگە توسالغۇ بولماقتا. مەسىلەن، ئىستىخباراتنى جاسۇسلۇق، ئىشپىيونلۇققا ئوخشاش ئۇقۇملارغا ئارلاشتۇرۇپ قويۇش كۆپ كۆرۈلىدىغان خاتالىقتۇر. ئىستىخبارات مەلۇم جەريانىنى، ئورگانىنى، مەھسۇلاتىنى ۋە ئۇچۇرنى جەزملەشتۈرىدۇ، جاسۇسلۇق ۋە ئىشپىيونلۇق ئاشكارا ئىستىخبارات بىلەن قولغا چۈشۈرەلمىگەن ئۇچۇرلارنى يوشۇرۇن يوللار ئارقىلىق توپلاش ۋە تېپىشتۇر. (شەنەل45) بۇ خاتالىق خەلقنىڭ، زىيالىيلارنىڭ، سىياسەتچىلەرنىڭ ئىستىخباراتقا بولغان قارىشىغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

يەكۈن

دۆلەتنىڭ ئىدارە قىلىنىشىڭ، ۋەقەلەرنىڭ ۋە ئۇرۇشلارنىڭ پەيدا بولۇشىنىلا ئەمەس، بەلكى نەتىجىسىنمۇ بەلگىلەيدىغان ئىستىخبارات پەقەت بىر ئىجتىمائىي بىلىم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە بىر سەنئەتتۇر. ئىستىخبارات دائىرىسى ئەڭ كەڭ بولغان ئىجتىمائى پەندۇر. چۈنكى ئىستىخبارات تەكشۈرىۋاتقان سىستېمىنىڭ (بۇ سىستېما بىر دۆلەت بولۇشىمۇ، بىر شىركەت بولۇشمۇ، بىر ئەلچىخانىنىڭ ئەلچىسى بولۇشمۇ مۇمكىن) قانداق ئىمكانىيەت ۋە ئىقتىدارغا ساھىپ ئىكەنلىكىنى بىلىش ۋە ئۇلارنىڭ شۇ ئىمكانىيەت ۋە ئىقتىدارلىرىنى قانداق قوللىنىدىغانلىقىنى ئالدىن پەرەز قىلىشتۇر.

ئىستىخبارات ئۇنى بىلىش ئۇچۇن تارىخ، سىياسەت، سوتسىئولوگىيە، پەلسەپە، سەنئەت تارىخى، دىن، پسىخولوگىيە، بولۇپمۇ سىياسىي پسىخولوگىيە، ئىقتىساد، ستاتىستىكا، خەلقئارا مۇناسىۋەتنىڭ پرىنسىپلىرىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئىستىخبارات كۆپىنچە ئۇچۇر توپلاش ۋە ئۇنى باھالاش مەقسىتىدە قوللىنىلىدۇ. ئەمما ئالدىن پەرەز قىلىش ئۇچۇن بىلىمنىڭ كەمچىل بولۇشى بىلىمدە تاكامۇللىشىش كېرەكلىكىنى كۆرسىتىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا بىلىم بىلەن سەزگۈ ئىقتىدارىنىڭ بىرلىشىشى ئىستىخبارات ئانالىزى ئۇچۇن ئەڭ ئەۋزەلدۇر.

شۇبھىسىزكى، ئىستىخبارات قارار چىقىرىش ۋە سىياسەت بەلگىلەشتە كەم

بولسا بولمايدىغان ئاملدۇر. ئىستىخباراتقا تايانماي چىقىرىلغان قارار ۋە سىياسەتنىڭ توغرىلىقى پۈتۈنلەي تەلەيگە باغلىق بولىدۇ، ئەمما دۆلەتنى ئىدارە قىلىشتا تەلەيگە تاينىنىش ئەقىلگە سغىدىغان ئىش ئەمەس. ئىنسانلار ئۆز ھايىتىنى تەلەيگە باغلاش ئەركىنلىكىگە ئىگە، ئەمما دۆلەتنى ئىدارە قىلغۇچىلار ئەسكىرى، تارىخى ۋە ئىجتىمائى مەسئۇلىيەت تۈپەيلى بۇنداق ئەركىنلىككە ئىگە بولمايدۇ.

پايدىلانغان ماتېرىياللار:

ئاتاي مەھمەت، ستراتېگىيلىك خەلقئارا بىخەتەرلىك ئىستىخباراتى، ستراتېگىيە ژۇرنىلى، 2000

بارزۇن ۋە گراف، زامانىۋى تەتقىقاتچى، تۇبىتاك نەشرى، ئەنقەرە 1999.

بەتس رىچارد ك ۋە مەھكەن توماس گ، ستراتېگىيلىك ئىستىخبارات ھەققىدە ئومۇمى بايان، فرانك جاس، لوندون 2003.

بوزەمان ئادادا، ستراتېگىيلىك ئىستىخبارات ۋە دۆلەت ئورگانلىرى، تاللانما ماقالىلار، براسسىس 45، 1992.

ئىستىخباراتنى ئەقەللىيلەشتۈرۈش: ئامېرىكىنىڭ كەلگۈسى، خەلقئارا مۇناسىۋەتلەر كېڭىشى تەرىپىدىن مۇستەقىللىق خىزمەتلىرى توغرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتتىكى ئىستىخبارات دوكلاتى.

دېرس دوگلاس خ. ۋە گۇددېن ر. توماس، ستراتېگىيلىك ئىستىخبارات، نەزىرىيە ۋە قوللىنىش، ۋاشىنگتون، مۇداپىئە ئىستىخبارات ئاگېنتلىقى، 1995.

گودسون روي، ئىستىخبارات ۋە بىخەتەرلىك، ۋاشىنگتون، 1995

ھېرمان مايكېل، ئىستىخباراتنىڭ ئۇرۇش ۋە تىنچلىقتىكى ئورنى ۋە دېموكراتىيە، كامبرىج، 1996

جونسون ل.ك، ئامېرىكىنىڭ يوشۇرۇن كۈچى ـ دېموكراتىك جەمئىيەتتىكى CIA، نيويورك 1989

لوۋېنسال مارك م، ستراتېگىيە، مەخپىيەتلىكتىن سىياسەتكىچە، ۋاشىنگتون 2000

مكدوۋېل دون، ستراتېگىيلىك ئىستىخبارات، كەسىپ ئەھلى، باشقۇرغۇچى ۋە خېرىدارلار ئۈچۈن قوللانما، ئاۋسترالىيە 1998

خەلقئارالىق ئىستىخبارات كۇرسى، ئومۇمى بايان، ئەسكىرى ئىستىخبارات تەربىيەلەش مەركىزى، 1999

پروسشىن ت.ۋ، نۆۋەتتىكى ئىستىخبارات، كانادا كۈچلىرى ئىنستىتوتى. 1998

شەنەل مۇئەززەز ۋە تۇرخان مۇئەززەز، ئىستىخبارات ۋە ئادەتتىكى بىخەتەرلىك تېمىلىرىمىز، خەۋپسىزلىك مىنستىرلىكى نەشرىياتى، 3 ـ نەشرى، ئەنقەرە 1997.

ئەۋلاد كورۇپېنسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى